

Subjekt - jako „atom“? Atom - jako „subjekt“?

Dnes se nejpozději ve škole každé dítě dozví, že všechno, co kolem sebe vidí, je vytvořeno z atomů; ty atomy však pouhým okem vidět nejsou (a je otázka, zda vůbec mohou být „vidět“ v tom původním resp. tradičním smyslu, i když bychom měli k dispozici sebedokonalejší nástroje či přístroje). Nicméně zároveň s tím, jak se děti dozvědí o atomech, naučí se o tom mluvit a myslit tak, že všechno je z těch atomů „složeno“, což je pochopitelně dosti nešťastný výraz. (Masaryk proti tomu, jak známo, namítal, že svět není „skladištěm věcí“.) To však před nás staví významnou otázku: není-li svět „složeninou“ a nejsou-li „složeninami“ ani „věci“ (skutečnosti), které ve světě před sebou vidíme (můžeme vidět), co vlastně umožňuje a co zakládá onu pozoruhodnou vlastnost „věcí“ (skutečností), přinejmenším některých, že nejsou pouhou složeninou, pouhým konglomerátem, pouhou hromadou atomů. Už např. krystaly nelze považovat za pouhé hromady atomů (nebo molekul); a samy molekuly nejsou jen skupinkou atomů, které jsou blízko sebe, nýbrž musíme předpokládat, že jsou při sobě něčím přidržovány (a mluvíme o chemických vazbách; a podobně o jiném typu vazeb mezi molekulami v krystalech; atp.). V chemii mluvíme o chemických „reakcích“, ale o reakce jde vždycky: atomy jen nejsou jen vedle sebe, nýbrž ony na sebe reagují (i když někdy také nereagují). Reakce je však určitým způsobem zaměřená akce. Připustíme-li, že atomy (a ovšem molekuly atd.) na sebe reagují, musíme připustit, že dovedou být aktivní, že jsou tedy schopny akcí. To nás potom nutně vede k otázce po „subjektu“ té či oné „akce“, neboť každá akce je akcí nějakého subjektu (a tady pak musíme odlišovat skutečné akce, které jsou vždy akcemi určitých subjektů, od tzv. „masových akcí“, které se jako akce jen jeví, zatímco jsou jen jako úhrn se jevícími mnohočetnými jednotlivými akcemi jednotlivých subjektů. Pokud tyto dva druhy „akcí“ náležitě rozlišíme, vzniká vždy znovu otázka, zda to, o čem mluvíme a co se pokoušíme myšlenkově uchopit, je skutečný subjekt (jednotlivý, konkrétní subjekt), anebo zda to je jen nějaký masový efekt aktivit (a reaktivit) mnoha jednotlivých subjektů skutečných. Konkrétně: je atom skutečný „subjekt“, anebo to spíš jen výsledné zdání četných akcí a reakcí nižší úrovně? (A které?) Teilhard de Chardin např. předpokládal, že atomy jsou ony „přirozené jednotky“, které jsou charakteristické tím, že mají vedle vnějšku také své „nitro“, ale tuto otázku si přitom vůbec nepoložil, jen počítal s jakousi samozřejmostí, že se může nechat vést svou „intuicí“.

(Písek, 060119-1.)